

Лекція № 1

Проблема обдарованості в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях

Підготувала:
викладач Верховська О.А.

План

1. Актуальність проблеми обдарованості.
2. Історико-педагогічні підходи до розуміння понять: здібності, обдарованість, талант, геніальність.
3. Теоретичні підходи до трактування поняття обдарованості.
4. Історико-педагогічні підходи до розуміння понять: здібності, обдарованість, талант, геніальність.
5. Види обдарованості.
6. Основні ознаки обдарованих дітей.

Література

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005. 456 с.
2. Бочарова О. А. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих школярів у Польщі: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Луганськ, 2013. 40 с
Варій М. Й. Загальна психологія: підр. К.: Центр учбової літератури, 2009. 1007с. С 616. Режим доступу: <http://www.niki.com/00000000/psihologiya/zdibnosti>
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
4. Загальна психологія: підручник / О. Скрипченко, Л. Долинська, 3. Огороднійчук та ін. Київ: Каравела, 2017. 464 с.
5. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одарённости. Обдарована дитина. 2002. № 4. С. 19-25.

- опрацювати лекцію 1;
- підготуватися до практичного заняття № 1 (див. Інструкцію до практичного заняття № 1);
- пройти тест 1 «Проблема обдарованості в сучасних психолого педагогічних дослідженнях» в Moodle.

1. Актуальність проблеми обдарованості

- Розвиток країн і України, зокрема, значною мірою залежить від наукових здобутків у різних галузях та сферах діяльності. **Рушійною силою прогресу може бути лише інтелектуально розвинута особистість** - талановита, обдарована, тобто така, яка здатна створювати нове, розвивати здобутки, які вже стали надбанням науки.
- На шляху України до євроінтеграції виникла **необхідність модернізації освітньої сфери, яка сприяла б розвитку в дітей здібностей**, креативності, формуванню науково-дослідницьких навичок, самоосвіти, самореалізації та самовдосконалення.

Нова українська школа має **створювати умови для всебічного розвитку особистості** як найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості і талантів.

Феномен обдарованості вивчали такі вчені:

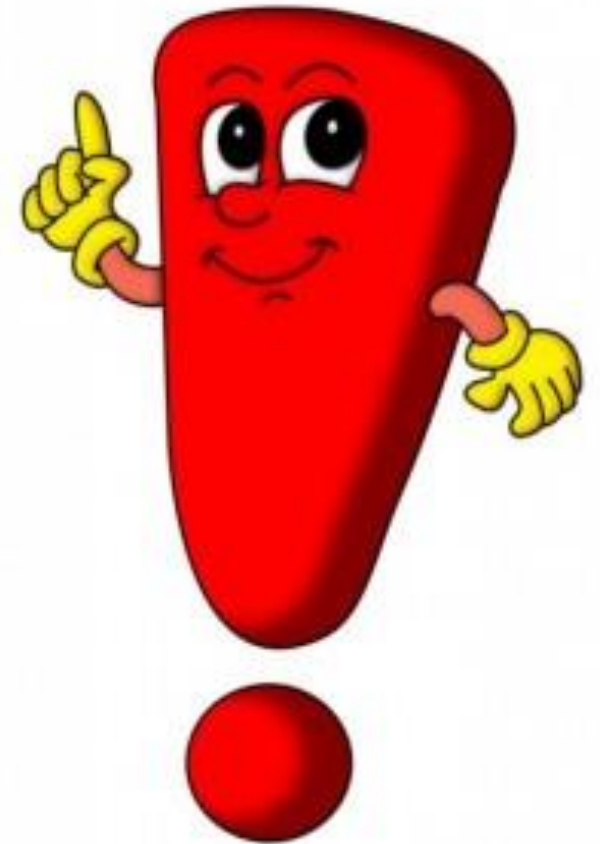
- **США:** Б. Блум, Д. Векслер, Г. Гарднер, Дж. Гілфорд, Дж. Рензуллі, Дж. Равен, П. Торренс, Ф. Уільямс та ін.;
- Д. Богоявленська, О. Матюшкін, М. Холодна, В. Шадріков, В. Юркевич та ін.;
- **Польща:** Е. Бернацька, Т. Гіза, А. Горальський, Ф. Гутковська, Б. Дирда, В. Добролович, В. Лімонт, Д. Наконечна, А. Ненцка, М. Партика, С. Попек, А. Сенковський, М. Тучкова та ін.;
- **Україна:** О. Антонова, О. Кульчицька, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Музика, П. Тадеєв та ін.

Аналіз проблеми обдарованості засвідчує певні розбіжності дослідників у трактуванні цього феномена (Л. Виготський, В. Дружинін, Г. Костюк, О. Лазурський, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, К. Платонов, С. Рубінштейн, Б. Теплов, В. Шадріков, В. Штерн та інші).

Вчені під обдарованістю розуміли:

- природну передумову здібностей;
- сукупність внутрішніх умов для досягнення видатних результатів у діяльності;
- високий рівень розвитку здібностей;
- інтеграцію здібностей;
- творчі можливості людини; потенційний талант тощо.

Підсумок

Отже, різноманітність та неоднозначність поглядів на феномен обдарованості, зумовлені складністю і багатоаспектністю, суттєво позначається на практичній діяльності педагогів у системі професійної освіти, що зумовлює актуальність дослідження цього явища.

Підтримка та розвиток здібностей та обдарованості дітей є пріоритетним завданням сучасної освіти в Україні, що відображено в нормативних документах

- Закон України «Про освіту» (2017)
- ідеї концепції «Нова українська школа» (2016)
- Національна програма «Діти України» (1996)
- Державна цільова соціальна програма «Молодь України» (2016)
- Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002)
- Указ Президента «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010)
- «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001)

Міжнародні організації, які опікуються проблемами обдарованості:

- Всесвітня Рада для обдарованих і талановитих дітей (World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC) - освітня мережа, метою діяльності якої є «привернення уваги світової спільноти до проблем обдарованих і талановитих дітей та сприяння реалізації їхнього цінного потенціалу на користь людства.
- **Проблеми обдарованості активно досліджуються вченими лабораторій:** психології обдарованості (завідувач – В. О. Моляко) та психології творчості (із 2015 р. завідувач – О. Л. Музика) на базі Інституту психології ім. Г. С. Костюка.
- **В Україні вченими розроблено програми підтримки і розвитку здібностей та обдарованості** (зокрема, «Творча обдарованість» (В. Моляко, О. Кульчицька), програма ціннісної підтримки розвитку здібностей і обдарованості «Три кроки» (О. Музика) та ін. На обласних та регіональних рівнях створюються і впроваджуються програми підтримки та розвитку обдарованих дітей.
- **Інституту обдарованої дитини НАПН України**
- **журнал «Обдарована дитина»**
- **Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Союз обдарованої молоді»**

2. Історико-педагогічні підходи до розуміння понять: здібності, обдарованість, талант, геніальність

Історіографічний аналіз розвитку поглядів на сутність феномену обдарованості дає змогу коротко висвітлити такі періоди:

I – античної філософії

II – класичної педагогіки

III – експериментальної психології і педагогіки (кінець XIX – середина XX ст.).

IV – дослідження на сучасному етапі, якому притаманна різнобічність наукових пошуків; створення концептуальних моделей обдарованості, програм супроводу таких дітей.

Феномен «обдарованість» є трансдисциплінарним поняттям

- **На психофізіологічному рівні вивчення обдарованості** дає змогу визначати природні передумови, які є складовими структури здібностей
- **Психологічний рівень** дає змогу вивчати обдарованість за особливостями пізнавальних психічних процесів
- **Соціально-психологічний рівень** передбачає виявлення успіхів діяльності дитини протягом тривалого періоду, вивчення міжособистісних стосунків, стилю діяльності.
- **Педагогічний рівень дослідження** передбачає розробку концептуальних моделей розвитку обдарованості, створення освітніх програм

Обдарованість

- **Обдарованість** у більшості наукових праць (Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, Б. Теплов) трактується як якісно своєрідне поєднання здібностей людини, що дають змогу їй досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.
- **основою обдарованості є здібності** – сукупність індивідуально-психологічних особливостей людини, які виступають умовою успішного виконання нею певної діяльності.
- **Природними передумовами здібностей є задатки, які спадково зумовлюються та проявляються і розвиваються у процесі діяльності, навчання і виховання дитини.**

О. Антонова серед найбільш поширених теоретичних підходів до вивчення природи обдарованості виокремлює:

- 1) трансцендентальний** (Я. Коменський), який походження обдарованості вважає даром Божим;
- 2) фізіологічний** (І. Павлов та ін.) - причини обдарованості вбачає у специфіці функціонування ЦНС;
- 3) спадково-еволюційний** (Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд та ін.) - пояснює видатні здібності наслідуванням дітьми від своїх предків;
- 4) психо-генетичний** (Ч. Ломброзо, І. Кант та ін.) пов'язує талант зі глибинними захворюваннями психіки;
- 5) соціогенний** (К. Гельвецій, В. Ефроїмсон та ін.) – у формуванні видатних здібностей значну роль надає довкіллю;
- 6) теорія здібностей** (Б. Теплов, К. Платонов та ін.) вважає передумовами розвитку видатних здібностей – задатки.

4. Концептуальні підходи до проблеми розвитку обдарованої особистості в західній та вітчизняній психології та педагогіці

Тривалий час у науковій літературі основним показником обдарованості вважався інтелект. Обдарованість асоціювалася з надвисокими показниками рівня IQ, а поняття «інтелект» та «обдарованість» застосовувалися синонімічно. Обдарованість визначали як здібність до мислення чи вирішення певної проблеми у нових, незнайомих ситуаціях.

У науковій літературі існує безліч підходів до визначення обдарованості:

- **креативний** (Дж. Гілфорд, Є. Торренс та ін.), у якому вона уподібнюється з інтелектуальними чи креативними характеристиками особистості;
- **діяльнісний** (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін.) розглядає як загальну обдарованість, так і спеціальну, яка відображає своєрідні характеристики конкретного виду діяльності;
- **особистісний** (Д. Богоявленська, Н. Лейтес, О. Яковлева та ін.), уявлення про обдарованість збагачує характерологічними, мотиваційними, вольовими та іншими якостями обдарованих індивідів;
- **системний** (Б. Ломов, В. Моляко, Я. Пономарьов, Р. Пономарьова-Семенова та ін.) **обдарованість трактує як складну інтеграційну цілісність, що підтверджує думку про множинність типів обдарованості.**

Трактування обдарованості вченими:

- **концепція обдарованості американського вченого Дж. Рензулі.** Обдарованість, згідно його поглядів, є результатом взаємодії трьох характеристик: інтелектуальних здібностей (перевищують середній рівень), творчості (креативність) і наполегливості (мотивації). Ця модель у модифікованому вигляді є у більшості західних концепцій обдарованості.
- **П. Торранс** до структури обдарованості включає: творчі здібності, творчі вміння, творчу мотивацію.
- **Д. Фельдх'юсен** трактує обдарованість як систему, яка містить складники, що належать до когнітивної сфери, особистісних характеристик і соціокультурних умов.

Трактування обдарованості вченими:

- **мультифакторна модель обдарованості Ф. Монкса**, яка містить: мотивацію, креативність і виняткові здібності. Вона дає змогу пояснювати прояви обдарованості у різних сферах.
- **К. Хеллер** визначає обдарованість як індивідуальні (когнітивні і мотиваційні) особистісні чинники високих досягнень в одній чи кількох видах діяльності.
- **Б. Теплов** обдарованість розглядає як «якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить досягнення успіху під час певної діяльності».
- **За Н. Лейтесом** поняття «обдарованість» це як набір здібностей. На його думку, дитяча обдарованість виявляється у схильності до праці, потребі займатися певним видом діяльності.

Висновок

У працях останніх років спостерігається тенденція інтеграції різних підходів до поняття обдарованості, розгляду її як цілісної інтегруючої системи, яка охоплює не лише сферу здібностей, а різні боки особистості.

Отже, вищевикладений дискурс сприяв появі інших трактувань обдарованості, що передбачає врахування не тільки високого рівня інтелекту, але й різних внутрішніх та зовнішніх чинників.

Саме тому для розвитку обдарованості необхідним є поєднання успадкованих задатків, індивідуальних характеристик та впливу довкілля.

Обдарованість як індивідуально своєрідне поєднання задатків, особистісних та соціальних передумов для розвитку здібностей особистості вище середнього рівня, що дають змогу здобути значних успіхів у певному виді діяльності.

Ознаки обдарованості:

- якісно особливе поєднання здібностей, що призводить до успішності діяльності;
- сукупність задатків, які визначають своєрідність передумов здібностей;
- наявність внутрішніх умов для видатних досягнень у діяльності;
- наявність загальних здібностей, які зумовлюють широту можливостей людини, своєрідність її діяльності;
- інтелектуальний потенціал, цілісну індивідуальну характеристику пізнавальних можливостей і здібностей;
- талант до певного виду діяльності;
- унікальні творчі здібності тощо.

5. Види обдарованості

Види обдарованості за критеріями

Н. Лейтес розділяє здібних дітей на такі категорії:

- 1) з раннім «підйомом інтелекту»;
- 2) з яскравими проявами здібностей до окремих видів діяльності і предметів;
- 3) з потенційними ознаками обдарованості.

Обдарованість розрізняють також:

1. За сферами обдарованості: інтелектуальна, творча, академічна, лідерська, художня, рухова;
2. За видом діяльності та сферами психіки, що її забезпечують:
 - у практичній діяльності (у ремеслах, спортивна та організаційна);
 - у теоретичній, пізнавальній діяльності (інтелектуальна різних видів (у галузі природничих, гуманітарних наук тощо);
 - у художньо-естетичній діяльності (хореографічна, сценічна, літературно-поетична, образотворча, музична);
 - у комунікативній діяльності (лідерська та атрактивна);
 - у духовно-ціннісній діяльності (створення нових духовних цінностей);
3. За ступенем сформованості (актуальна, потенційна);
4. За формою прояву (явна, прихована);
5. За широтою прояву в діяльності (загальна, спеціальна);
6. За особливостями вікового розвитку (рання, пізня);
7. За типом діяльності (інтелектуальна, академічна, творча, художня, психомоторна, конструкторська, лідерська (організаторська) тощо);
8. За інтенсивністю прояву (підвищена готовність до навчання, обдаровані, високообдаровані, особливо обдаровані (таланти, вундеркінди);
9. За темпом психічного розвитку (з нормою або значним випередженням);
10. За віковими особливості (тимчасова, стабільна).

6. Основні ознаки обдарованих дітей

На думку О. Савенкова, на практиці виявляються такі діти з обдарованістю:

- 1) з високим рівнем загальної обдарованості;
- 2) з досягненням успіхів у певних сферах діяльності (математиці, образотворчому мистецтві, спорті тощо);
- 3) відмінно навчаються («академічна обдарованість»).

Основні ознаки обдарованих дітей:

1) **пізнавального розвитку:** допитливість, надчутливість до проблем, надситуативна активність, високий рівень розвитку логічного мислення, оригінальність, гнучкість, продуктивність мислення, здатність до прогнозування, висока концентрація уваги, легкість асоціювання, відмінна пам'ять;

2) **соціально-психологічного розвитку:** перфекціонізм, самостійність, егоцентризм, соціальна автономність, лідерські здібності, підвищена вразливість, змагальність;

3) **фізичні особливості:** високий енергетичний рівень, нетривалий сон, дисгармонійність розвитку тощо.

Підсумок

обдарованість як індивідуально своєрідне поєднання задатків, особистісних та соціальних передумов для розвитку здібностей особистості вище середнього рівня, які дають змогу досягти значних успіхів у певному виді діяльності.

